

Tanulmányok a nemi kérdésről.

Irta: Dr. Gyárfás Elemér.

I.

A Kreuzer-Szonáta.

In *coelis* nec nubent, neque nubentur,
sed erunt sicut Angeli Domini.

A mennyeknek országában nem házasodnak az emberek, mondja a Szentírás, hanem olyanok lesznek mindnyájan, mint az Úr angyalai. Az eszménykép tehát előttünk van. Estote sicut Angeli Domini. Olyanok legyetek, mint Istennek angyalai. Kristálytiszták, hófehérek, tündöklők, ragyogó szépek.

A hangsúly azon van, hogy a *mennyeknek országában* nem házasodnak majd az emberek. Ez két dolgot fejez ki. Először azt, hogy a földön igenis van házasság és másodsor azt, hogy ennél a házasságnál előbbvaló, ha az ember Isten angyalaihoz hasonlóvá törekszik lenni. A következő vers ezt nyíltan meg is mondja: Aki házasságra adja leányát, jól cselekszik; de aki nem adja, még jobban cselekszik.

Pál apostolnak ez a tétéle az érzelmeknek és felfogásoknak egész külön világát zárja magába s mint minden igazán keresztény gondolat, soha sem csap át az egyik vagy másik végletbe, hanem megmarad az arany középúton. Az ideált magasra tűzi ki; a tiszta szüzességet tartja a tökéletesség koronájának s ez lebeg mindig szemei előtt. De az ideált nem kergeti beteges, holdkóros vágyódással, hanem egészséges, élettől duzzadó izmokkal. Szárnyalásában is érzi lábai alatt a földet; leszámol a föld, a sár, az anyag vonzóerejével, s minden utógondolat nélkül mondja: jól cselekszik, aki házasságra adja leányát. S ezzel igazságot tesz annak, ami az emberben földi.

De nem is ezt szokták a leggyakrabban megtámadni, hanem azt, ami utána következik, hogy aki nem adja házasságra leányát, az még jobban cselekszik, Ez különben egészen természetes is. Vannak emberek, akiknek egyáltalában nincsen érzékük erkölcsi eszmények iránt. Éppen úgy, amint vannak igen sokan, akik Rodin szobrain csak követ, Murillo képein csak színeket s szurtos utca-gyermeket, Chopin muzsikájában csak hangokat látnak. Hogy az egész együtt mily nagy, mily fönséges, arról nekik sejtelmük sincsen. Azután az összes erkölcsi ideálok között a legmagasabb, a legeszményibb, a leglégiesebb, a legkevésbé eldurvult lelkű embereknek való éppen a tisztaság erénye. Csodálkozhatunk-e rajta, hogy oly kevesen találják szépnek; hogy még kevesebben értik át magasztosságát s a legkevesebben követik?

A modern ember különben is csak kézzelfogható eredményekért szeret küzdeni, s csak azt ismeri el problémának, ami anyagi érvényesülésére befolyással lehet. A magas erkölcsi eszményektől elterelték figyelmét a naturalista írók s a monisztikus filozófusok, akik legnagyobb hatással voltak gondolatvilágának kialakítására. A test törvényeit mindenki ismeri, s a test jogait mindenki elismeri. De már nehezebbre esik az embernek fölemelni a fejét, s föltekinteni a magasba, mert akkor meg kellene látnia, hogy milyen mélyre süllyedt. A modern ember a nemi kérdést csak orvosi, higiénikus és legfeljebb szociális oldaláról ismeri. Hogy erkölcsi problema is, arról semmit sem tud, s ha tudná, akkor sem törődne vele.

A modern embernek ebbe a teljesen elanyagiasodott, élvezetekbe merült, földhöz tapadt gondolatvilágába mint riasztó harsona szól bele Tolstói Kreuzer-Szonátája. Tolstói is ismeri a nemi kérdést, de teljesen jelentékteleneknek tartja mindazokat a közegészségi, szociális és gazdasági szempontokat, amiket a modern írók rendszeren ki szoktak emelni. Őt a nemi kérdés, mint *erkölcsi* problema érdekli s erkölcsi igazságokat akar ennek révén a modern ember lelkébe oltani. A Kreutzer-Szonáta úgy fonódik bele a modern kor közhíves, gőzgépek zakatolásától hangos lelkivilágába, mint a letűnt idők orgonájának bűgása s a jövő zenéjének szimfóniája.

Tolstói felfogása a legmerevebb ellentéte korunk uralkodó eszméinek, s szélsőségeig menő reakciója annak az irányzatnak, mely az emberben csak továbbfejlődött állatot lát, s a nemi életet a fajfenntartás mechanikus eszközének tekinti. Csakhogy Tolstoinak is megvan az a hibája, amit minden nagy ember el szokott követni,

mikor új igazságokat hirdet. Túlzásokra ragadtatja magát. Az eszmének csak egyik oldalát látja, s az annyira fényes, annyira tündöklő, hogy figyelmét teljesen leköti.

Tolstoinak ugyanaz az ideálja ami a kereszténységnek: a tisztaság. De ő ezt az ideált, — ha szabad ezzel a szóval élnünk, sokkal komolyabban veszi, mint a kereszténység, s levonja annak végső következtetéseit is. Nem alkuszik meg az emberi gyöngeséggel, az eredeti bűn okozta rosszra való hajlandósággal, hanem szinte jogi merevséggel követeli, hogy a szüzesség ideáljára komolyan törekedjék mindenki. Neki a házasság nem szentség, hanem megszegyenítő, erkölcstelen és morális bukást feltételező intézmény.

„Az egyházi, ugynevezett keresztény törvények, az emberi élet összes viszonyaira vonatkozólag Krisztus tanainak ideálja helyére külső szabályokat állítanak, melyek ellenkeznek Krisztus tanainak bensőséges érzelmével. Ez történt a világi felsőbbiségre, az igazság szolgálatára, a hadseregre, az egyházra, s az istentiszteletre vonatkozólag, s ezt teszik a házassággal is, ámbár Krisztus nem csak nem alapította a házasságot, hanem ellenkezőleg mégtagadta. („Hagyd el feleségedet és kövess engem.“) Az ugynevezett keresztény törvények a házasságot keresztény intézménynek tekintik; másszóval *felállítottak külső feltételeket, melyeknek keretében érzéki vágyait a keresztény ember bűn nélkül és a törvénynek megfelelően elégítheti ki.* De minthogy az egész keresztény tanban semmi alapja sincsen a házasság intézményének, az történt, hogy a keresztény világ emberei elhagyták az egyik partot és sohasem érkeztek el a másik partra. Azt akarom ezzel mondani, hogy tényleg nem hittek az egyházi házassági törvényekben. Érezték azt, hogy ez az intézmény nem gyökeredzik a keresztény tanban, de nem látták többé maguk előtt a „keresztény“ tan által elcsúfított Krisztusi ideált — a teljes szüzességre való törekvést, — és így a házasságra vonatkozólag minden vezető gondolat nélkül maradtak; ehhez járult még az a tény, hogy a zsidóknál, mohamedánusoknál, Lama-imádóknál és másoknál, akiknek vallási törvényei a kereszténynél sokkal alacsonyabb színvonalon állanak, de a kiknek nagyon határozott külső szabályaik vannak a házasságra vonatkozólag, az uralom a családban és a hitvesi hűség sokkal biztosabb alapokon nyugszik, mint az ugynevezett keresztényeknél. Ezeknél az embereknél törvényesen túrt konkubinátus létezik, a soknejűség bizonyos határok között; — nálunk a legteljesebb erkölcstelenség uralkodik, vadházasság, soknejűség

és sokférjűség. Mindennek nincsen semmi törvényes korlátja, s egy látszólagos családi boldogság leple alatt húzódik meg. S azért, mert a férfiak és nők egy bizonyos csoportjával szemben a papság jó pénzért valami hivatalos funkciót végez, amit egyházi esketésnek neveznek, azt képzelik a mi embereink, talán naivságból, hogy monogamiában élnek. *Keresztény házasság nincs és nem is volt soha*; éppen úgy, amint sohasem létezett keresztény istentisztelet és nem is létezhetett, (Máté 6. 5—12, János 4, 21) sem keresztény papok és egyházatyák, (Máté 23, 8—10) sem keresztény magántulajdon, sem hadsereg, sem igazságszolgáltatás, sem keresztény kormány. Így fogták azt fel az első évszázadok keresztényei. A kereszténynek ideálja a felebaráti szeretet és az Isten iránti szeretet. Meg kell tagadnunk önmagunkat Istennek és felebarátunknak szolgálatában. Az érzéki vágy azonban, és vele a házasság, saját testünknek kultusza és ezért mindenkorra akadály a Isten és az emberek szolgálatának, s keresztény szempontból csak erkölcsi bukásnak és bűnnek lehet tekinteni. A házasság végrehajtása nem járulhat semmivel sem hozzá Isten és az emberek szolgálatához, még akkor sem, ha a házasságra lépők az emberi nem fönntartását tekintik céljuknak. Ezek az emberek sokkal hasznosabbá tennék magukat azáltal, ha házasságkötés és gyermeknemzés helyett azoknak a millióknak az életéről gondoskodnának, akik környezetükben elpusztúlnak az éhségtől, — nemcsak a szellemi, hanem a testi éhségtől is. A keresztény ember csak akkor léphet az erkölcsi bukás és a bűn tudata nélkül házasságra, ha tudja és látja, hogy minden élő gyermek jövője biztosítva van.“

Tolstói annyira erkölcstelennek és természetellenesnek tartja az érzéki szerelmet, házasságon kívül és házasságban egyaránt, hogy szerinte egy gondolkodó és mélyen érző embernek meg kell örülnie, kétségbe kell esnie, hitvesgyilkosságra kell vetemednie, ha végigélte azt az életet, amit a legtöbb ember folytat. S a Kreuzer-Szonáta főalakja, Poszdnisev, aki orvosi szemmel nézve, teljesen normális ifjúsági és családi életet élt, erkölcsileg annyira meghasonlik, hogy nem talál más menekvést és megöli feleségét.

Poszdnisev azzal védekezik, hogy nejjének meggyilkolása szükségserű következménye volt erkölcstelen előéletének, s hogy már akkor elkövette a hitvesgyilkosságot, mikor legelőször nőhöz közeledett tisztátalan érzelmekkel. Ezt azután hosszas reflexziók követik, melyekben Tolstói kifejti nézeteit az ifjúságnak házasság előtti

életére nézve. Természetesen itt is mindent a legsötétebb színekkel ecsetel, hogy az igazságot annál inkább kidomborítsa, az ellentéteket annál kirívóbbakká tegye.

„Az a férfi, aki életében már több nővel érintkezett kényérekedvére, nem normális többé, lelke örökre meg van romolva, valóságos gonosztevő lesz belőle. Nem ismer már többé egyszerű, természetes kötelékeket, melyek őt a nőhöz fűznék. Az ilyen gonosztevőt már arról is meg lehet ismerni, hogy milyen pillantást vet egy fiatal lányra.“

Maga sem tagadja, hogy a teljes önmegtartóztatás óriási erkölcsi erőt tételez föl s igen helyesen emeli ki másfelől, hogy a mi izgató, tulságosan bőséges táplálkozásunk, s másfelől a testi munkának teljes hiánya valóságos tervszerű nevelés az érzékiségre.

Igen érdekes és eredeti gondolata az Tolstoinak, mikor megtámadja a szerelemről uralkodó közfelfogást, s állítja, hogy a szerelem, s a vele járó érzéki gyönyör, a házasságon kívül és a házasságban egyaránt, nem valami poétikus, magasztos, sőt isteni érzés, hanem állati szenvedély, ami az embert lerántja a porba, a sárba.

„Egész neveltetésünk ideje alatt tisztetetet és hódolatot csöpögtetnek belénk azok iránt az érzelmek iránt, melyeket szerelemnek neveznek. Az elmélet a szerelmet ideális, magasztos dolognak hirdeti; a meztelen valóságban azonban alacsony és közönséges és az ember csak szégyenkezve tud rá gondolni. Egész ifjúságom ideje alatt azt hallottam, hogy a szerelem a legmagasztosabb és a legistenibb érzelme a világnak. S amikor végre ez az érzelem föllépett, s én karjaiba vetettem magamat, nem éreztem semmi egyebet, mint leirhataílan undort.“

A költőktől és ideálistáktól fölmagasztalt szerelem ócsárlásában és lenezésében a végletekig megy Tolstoi. „Őn azt hiszi, hogy a társaságunkbeli asszonyoknak más érdekeik vannak, mint azoknak a leányoknak, ott a nyilvános házakban. Én pedig azt mondom Önnek, hogy nem és ezt be is fogom bizonyítani. — Ezek is, amazok is arra törekszenek, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel *elcsábítsák a férfit és e tekintetben nincsen közöttük különbség*. Az úgynevezett tisztességes asszony elleplezi ezt a szándékát, de csak azért, hogy értékét növelje. Az utcai leányt, aki csak egy pillanatra bocsátja áruba testét, rendszerint megvetik; azt a nőt ellenben, aki egész életére fölöldozza és odaadja magát, tisztetetben tartják.“

Minden nemi érintkezés bűnös, és következőleg erkölcstelen mindaz, ami a nemi életre vezet, vagy azzal összefügg. A férfi képtelen egyebet látni a nőben, mint érzéki gyönyörök eszközét. S a nő fölhasználja a férfinak ezt a gyöngeségét arra, hogy uralkodjék felette: „Éppen úgy vagyunk ezzel, mint a zsidókkal. A zsidó azt mondja: Azt akarjátok, hogy csak kereskedéssel foglalkozzunk? Helyes! De pénzünkkel majd uralkodni fogunk fölöttetek. S az asszonyok azt mondják: Nem láttok bennünk egyebet érzéki gyönyörök eszközénél? Helyes! Mint ilyenek fogunk uralkodni rajtatok. Megbosszúlják magukat azáltal, hogy érzékiségünkre hatnak és hálójukba csalnak.“

„Mi akadályozta mindig az emberiség haladását? Az asszony. Miért? Mert a férfi mindig csak élvezeti cikknek tekintette.“ Talán hozzátehetjük, hogy nem is annyira az asszony akadályozta az emberiség haladását, mint inkább az érzékiség, ami hatalmába kerítette az embert, lekötötte figyelmét, s megakadályozta, hogy a magasba tekintsen. A férfirra is áll az, amit a nőről mond Tolstói, hogy amíg a fiatal lánynak legfőbb vágya a házasság lesz s nem a szüzi tisztaság, addig rabszolgája is lesz mindig a férfinak.

* * *

Szellemes hasonlata van a házasságról. Egy vásári bódében szakállas asszonyt és halfarkú tündért mutogattak. Első szempillantásra mindenki láthatta, hogy csalás az egész. De azért mindazok, akik megnézték, beavatott komoly arccal távoztak a bódéból s a báméskodó közönségnek egy világért meg nem mondták volna, hogy nem ér az egész semmit; mert ezzel azt is bevallották volna, hogy rászedte őket az élelmes komédiás. Azt hiszem, mondja Tolstói, ugyanebben a helyzetben vannak mindazok, akik végigszenvedték a mézesheteknek összes fájdalmait s még sem nyitják föl a szemét embertársaiknak.

A Kreuzer-Szonáta homlokára van írva a bibliai mondás: „Én pedig mondom nektek, hogy mindaz, aki asszonyra néz, őt megkivánván, már paráználkodott vele szívében.“ S Tolstói hozzáteszi: Én pedig mondom nektek, hogy ez a tilalom nemcsak a más ember feleségére, hanem elsősorban kinek-kinek saját feleségére vonatkozik.

A Kreuzer-Szonátának alapgondolata, hogy az érzéki szerelem nem vezethet boldogságra sem a házasságban, sem a házasságon kívül, Amíg csak egy csöpp érzékiség is belevegyül a családi életbe,

addig az boldog nem lehet, hanem ellenkezőleg, kinossá megszégyenítővé és türehetlenné válik. Poszdnisev és felesége gyűlölik egymást. Civakodnak csak azért, hogy ellenmondhassanak egymásnak. S Tolstoi szerint mindennek a házasság erkölcstelensége az oka; mindez onnan van, hogy hiányzanak a benső, erkölcsi kötelek azzal a nővel szemben, akihez a férfit a házasság testi köteléke hozzáfűzi.

Ez az egész elméletnek a leggyöngébb, a legmegtámadhatóbb pontja. Mert abból, hogy két ember gyűlöli egymást, s képtelenek tovább együtt élni, sok minden következhetik, de legutoljára az, hogy a házaselet erkölcstelensége az oka civodásaiknak. Ugyanazt a sokszor hihetetlen összeférhetlenséget megtalálhatni testvérek, szülők és gyermekek között is. Az ugyan másrészt megint nem tagadható, hogy az idegrendszernek a nemi étellel járó izgatottsága és kimerültsége az ilyen ellentéteket még fokozza. S az is igaz, hogy ezek az ellentétek annál könnyebben és annál gyakrabban kifejecesednek, minél több érzékiséget, s minél kevesebb erkölcsi és szellemi momentumot visznek bele a felek házaseletükbe.

Ugyanabból az okból, amelyből a házastársaknak egymás iránt érzett utálatá és undorodása ered: *az emberi eszme elfojtásában való bűnrészesség tudatából* származik a kölcsönös féltékenység is, mely szintén soha meg nem szűnő civakodásnak okozója. Tolstoi szerint ez is csak büntetése és ostora az érzékiség bűnének a testi gyönyörök hajhászásának. Egészen természetes és szükségképpen való dolog az, hogy házastársak között, akik együtt vétkeznek a tisztaság ellen s együtt áldoznak az érzékiség és testiség bálványának, felüti fejét a féltékenység és megmérgezi életüket örökre. — Tolstoi szerint csak két út lehetséges. Vagy a teljes erkölcsi elfásultság, mely nem ismer morális problémákat, és nem tud róla, hogy a „tovább fejlődött állatok“ számára külön erkölcsi törvények léteznének. Vagy a szűzi tisztaság. Ha fizikailag nem is, erkölcsi leg legalább. Mert aki csak egyszer bukott el, jóváteheti bukását élethossziglani bűnbánattal és élethossziglan tartó testvéri viszonyt utánzó, minden érzékiség nélküli házassággal. A harmadik út a kétségbeesésbe, az örületbe visz s csak gyilkossággal vagy öngyilkossággal végződhetik.

Arról persze már nem beszél Tolstoi, hogy micsoda erkölcsi öntudat és micsoda akaraterő szükséges ahhoz, hogy azok az emberek, akik már egyszer elbuktak, akik minden akadálylyal és tárša-

dalmi előítélettel dacolva, karjaikba zárták egymást, a bukás után egy hosszú életen keresztül, tisztán szellemi, bűnbánó életet éljenek *egymás mellett*.

Az egyháznak sok szentje ékeskedett a tisztaság erényivel. De ezek valamennyien a pusztában vagy kolostorokban éltek le egyhangú életüket, elvonulva a világ zajától. Szent Imrénk csak egy van, s ki tudja, vajjon az ő erényeinek fényes koszorújába belefonthatók-e a szüzesség fehér liliomát, ha Isten olyan fiatalon el nem szólítja erről a bűnös világról!

* * *

Soha ilyen erős hangon a nemi életről és a házasságról nem írtak. Még azok is kevesen voltak mindig, akik a szüzességet — komolyan, nemcsak képmutatásból, hanem saját életükben megvalósítva — ideálnak tekintették. De nem állították fel jogi merevséggel kötelező szabály gyanánt, melytől minden eltérés erkölcsi bukást jelent; történjék bár a legártatlanabb, legmegengedettebb, minden jogos érdeket respektáló formában is. Tolstoinál ellenben a legtöbb amit megenged, az, hogy a házasság egy biztonsági szelep, mely az érzéki szerelem fékevesztett szenvedélyét, némileg legalább, kevésbé veszedelmes irányba tereli.

Ezt a merev, rideg, intranzigens felfogását a sexuális életnek igen ügyesen és érdekesen kapcsolja bele filozófiájának és világnézetének egységébe.

„A nemi életet legtöbben a legtermészetesebb dolognak tartják. Én ellenkezőleg arra az álláspontra jutottam, hogy ez *természetellenes*. És mint elbukott, kicsapongó ember jutottam erre az álláspontra. Mennyivel inkább ez volna a meggyőződésém, ha nem éltem volna olyan kicsapongó életet! Egy leánynak, egy tiszta leánynak szemében a nemi élet a legtermészetellenesebb dolog éppen úgy, mint a gyermekek előtt is. Egy ártatlan leány undorodik az ilyesmitől és *egy tiszta szűz csak gyermekekre vágyhatik, férjre soha*.

— De hogy maradjon fenn akkor az emberiség?

— És miért kell az emberiségnek fennmaradnia?

— Miért? Mert máskülönben mi magunk sem élnénk!

— Nos és miért kell nekünk élnünk?

Schopenhauer, Hartmann és Buddha összes tanítványai azt állítják, hogy a legfőbb boldogság a megsemmisülés és teljesen igazuk van abban, hogy az emberi boldogság az Én-nek megsemmisítésében áll.

Minden vallás tanítja a világ elmúlását. Mi különös volna abban, ha a morálfilozófia utolsó következményei is idevezetnének? Ha a boldogság a megsemmisülésben rejlik, ez csak annál több ok arra, hogy az emberiség mint elérendő végső célt, *a teljes szüzi tisztaságot tűzze maga elé*. Az ember gyakran elbukik ebben a küzdelemben, melyet a szüzesség eszméjéért folytat és így áll elő a házasság. De ezt a bünt nem szabad törvényesen megengedett élvezetnek tekinteniök, hanem ez az első bukás az utolsó is kell, hogy legyen, s egyszersmind kiindulópontja egy föloldhatatlan házasság életnek, melyben az érzéki szerelem helyébe a testvérek közötti tiszta szeretetnek kell lépnie.

Mert az érzéki szerelem létezése csak azt bizonyítja, hogy a törvény teljessége még nem érkezett el, s az emberiség nem jutott el még arra a magas erkölcsi piedesztálra, a hova eljutnia hivatása. Ha majd ezt eléri, akkor az emberiség önmagától eltűnik a föld színéről éppen annál fogva, hogy a törvényt teljesítette“

Tolstói felfogása a nemi életről egy finoman érző lélek legteljesebb erkölcsi undorodása mindattól, ami anyagi, testi. Csak ez az undor magyarázhatja meg hihetetlennek látszó túlzásait. A felhők felett jár, mindig csak eszményképe lebeg előtte, s teljesen megfeledkezik róla, hogy lenn a földön, lábai alatt apró kis emberkéek nyüzsögnek, gyűlölnék s szeretnek. S hogy ezeknek az apró, hitvány emberkéeknek *egyetlen értékes tulajdonsága a szeretet*, ha az mindjárt az érzéki szerelem alakját ölti is magára.

Ömaga is érzi, hogy nem számolt az élet reális oldalával, s az emberek gyöngeségével, hitványságával. Azzal védekezik, hogy nem az élet külső körülményeiben kell keresnünk az irányító elveket, hanem a messze távolban tündöklő erkölcsi ideál felé kell törekednünk; amint a hajó kormányosának is nem a hajó orra adja meg a követendő irányt, hanem a sarkcsillag fénye.

Ezek a gondolatok kétségkívül merész túlzások. De éppen merészségüknél fogva rendkívül érdekesek, s nagyon sok emberre vannak mélységes hatással. Talán szükséges is, hogy napjainkban, mikor senki sem lát tovább a hajó orránál, rámutasson valaki a sarkcsillag szelid fényére, mely kivezeti az eltévedt, kétségbeesett embert a morajló, zúgó, örvénylő tengerről a biztos szárazföldre. Ez megnyugvást ad még akkor is, ha az a fény nem ered a sarkcsillagtól, hanem csak csalóka káprázat. Mert arra tanítja az embert, hogy föltekintsen a magasba, az égbe, s ott keresse azt, ami útát irányt jelölhet ki neki.

II.

A Veraizmus.

Egy ideális gondolkozásu, tiszta lelkületű, rokonszenves német leány menyasszony korában tollat vesz kezébe, s könyvet ír. Okos kis fejcskéje nem tudja mindazt színigazságnak elfogadni, amit az emberek elébe állítanak; sehogy sem tud megbarátkozni a modern világ kettős erkölcsi felfogásával és nem látja be, hogy miért esnek más elbírálás alá a férfi erkölcsi élete, mint a nőé. A nőnek szüzi életet kell élnie a házasság előtt és tisztának kell maradnia a házasság után, mert ez az erkölcsösség a család palladiuma, védőbástyája. A férfinál ellenben a nemi ösztön kielégítése természetes és legyőzése természetellenes, s az egészségre káros; éppen azért a férfitől tiszta életet követelni esztelenség.

Vera könyve „Eine für Viele, aus dem Tagebuche eines Mädchens“ cím alatt jelent meg, s forrongásba hozta pár évvel ezelőtt a német olvasó közönséget. Kiadás kiadást ért, számos replika és röpirat foglalkozott vele, s „Veraizmus“ címmel egész mozgalom indult meg Németországban az erkölcsi tisztaság jelszava alatt.

Ugyanaz a hang csendül meg a Vera könyvében, mint a Kreuzer-Szonátában. Kevésbé öntudatosan, de annál mélységesebb fájdalommal és keserőséggel. A minthogy a női lélek nem az agyán, hanem a szíven keresztül szüri át a külvilágból jövő benyomásokat.

Vera menyasszony. Nemes, tiszta, lángoló szerelemmel viseltetik vőlegénye, ábrándjai és álmai hőse iránt. A szerelemről, a hitvesi hűségről, a házaselet magasztosságáról ideális fogalmai vannak. Tiszták, mint a tükör lapja, mint a csörgedező hegyi forrás vize. Vőlegénye viszont szereti őt, nemesen, férfi szíve első szerelmével.

Boldogságuknak derült egét egy szerencsétlen véletlen azonban elhomályosítja. Vera megtudja, hogy vőlegényének évekkal azelőtt viszonya volt egyik kollégája feleségével. Föltámad lelkében a csalódás, a harag és a féltékenység. De azután mindezekkel szemben győz a mindentudás vágya, s Vera tudni akar mindent.

És vőlegénye elmond neki mindent. Olyan életet élt, mint a legtöbb férfi. Ifjusága csupa könnyen félbeszakított, minden érzés nélküli szerelmi viszony volt; érzékies, válogatás nélküli, fizetett

szerellem; egy élet, melyben elpocsékolta a legnemesebbet, anélkül, hogy értékét ismerte volna. Tisztaságát piszkos rongy gyanánt eldobta. Soha sem volt e tisztaság értékének teljes tudatában. Soha egy pillanatilag sem gondolt arra, hogy az a nő, aki egykoron a legtisztább és legteljesebb odaadással áldozza magát neki, ezt a tisztaságot majd számon kérheti. Ő ehhez a nőhöz csak egy esztendő óta hű. S egy esztendő óta ez bizonyára nagy áldozatnak tűnt föl előtte. Többet nem lehet tőle követelni. A többi ifjúságának szükséges élvezete s az egészség követelménye volt... És azután a többiek sem cselekedtek különben! Miért lett volna éppen ő a kivétel? Éppen ő?!!

Vera kedélyvilága e naptól fogva tönkre téve. Minduntalan csak az jut eszébe, hogy ideálja, nemes ábrándjainak eszményképe ő előtte már másokat ölelgetett: utcai leányokat és házasságtörő asszonyokat...

„... Nem akartam vaktában ítélni olyan dolgokról, melyekhez nem értek... Elolvastam néhány, a férfi nemi életére vonatkozó könyvet. A rideg való szétfoszlatta utolsó illuziómat is, de nem ingatta meg hitemet a férfi tiszta életének megvalósíthatóságában.

A férfi szíve választottjától nemcsak tiszta életet, hanem szep-lőtelen hírnevet is követel. S joggal! És a nő férjét utcai leányokkal ossza meg? Ő viselje az anyaság fájdalmát, azzal a kínzó tudattal, hogy gyermekeinek atyja ifju életerejét fizetett szerelemben pocsékolta el? És nem undorodott ilyen erkölcstelen élettől, nem félt az esetleges betegségek-től és föláldozta tisztaságát állatias szenvedélyének? És a nő egy ilyen férfit tiszteljen, becsüljön, neki naponkint, óránként áldozatokat hozzon és neki szentelje egyéniségét? És lehetséges-e, hogy egy tiszta, szeplőtelen életü és kedélyvilágú leányszív a sülyedésnek ettől az örvényétől vissza ne borzadjon? És tisztelheti-e a nő a házasság szentségét és nem támadhat-e benne a hűtlenség gondolata, ha tudja, hogy férje, tán csak röviddel ezelőtt is vétkezett?“

Vera lelkét elborítja az a sok igazságtalanság, bűn, erkölcstelenség, ami az életben a hamis társadalmi felfogások és a szentesített kettős erkölc-s révén uralkodik s szedi áldozatait ifju, gyön-géd, szűzies lelkek köréből, kik egykoron éppen olyan csalódásra fognak ébredni, mint ő és e csalódásnak zúzó és marcangoló terhe alatt fognak roskadozni, mint mostan ő. És ez a szenvedés, ez a

fájó csalódás mindig érje a nőket? Ez legyen szívük-lelkük féltékenyen őrzött tisztaságának jutalma? Ez a fájó ébredés, mely az akaraterős, szilárd léleknek kínzóbb a halálnál, míg a gyengébbet szenvedő életre kárhoztatja, esetleg a hűtlenség, a házasságtörés, s a teljes sülyedés karjaiba kergeti?

Mert mégis csak egészségtelen a mai társadalmi felfogás, mikor a lányokat a szűzies tiszta életnek nevelik, csak azért, hogy értéküket, mint valami árucikkét emeljék; a férfiak ellenben az egész társadalom néma jóváhagyása mellett az erkölcstelenség posványában gázolnak és mindenütt szalonképesek és az erkölcsösség modern felfogása szerint nyugodtan léphetnek a lányok elé, sőt mint szigorú bírák, számon követelik ezeknek jó hírnevét.

Az alapeszme, melyből Vera kiindul, nem az abszolút szép, nem a szűzesség eszménye, nem az erény követendő nemessége, hanem a *jog- és igazságérzet*. Amit a társadalom a nőktől követel: a szűzességet a házasság előtt s a tiszta életet a házasság alatt, azt kívánja meg a méltányosság, az igazság szempontjából a férfiaktól is. Ne legyen kétféle mérték, kettős erkölcs!

Vera könyve nem jár a felhők fölött, mint a Kreuzer-Szonáta. Sokkal inkább számol az élet reális oldalával és következőleg sokkal nagyobb igénye lehet arra, hogy a gyakorlat emberei komolyan vegyék. A Kreuzer-Szonáta túlfinomított, átlégiesített, magasztos erkölcsi eszményei mellett a modern ember legjobb esetben vállvonogatva megy el és azt mondja, hogy mindez nagyon szép, de neki semmi köze sincsen kozzá. A természettudományok modern művelője pedig nem lát benne egyebet egy idegbeteg ember túlcsigázott fántáziájának rémképeinél. Ahhoz, hogy valaki a Kreuzer-Szonátát megértse és átértse, magas szellemi műveltség, fennkölt erkölcsi gondolkodás s ami a fő és legritkább — tiszta szív szükséges.

Az ellenben, amit Vera mondogat oda a férfiaknak, mind az életből van ellesve. Azzal szemben csak egyetlen ellenvetést lehetne felhozni, a Schoppenhauerét, hogy a nő természeténél fogva egyférjűsége, a férfi ellenben többnejűsége van teremtve. De ezt az ellenvetést is régen megcáfolták a modern, természettudományi alapon kutató szociológusok, akik beigazolták, hogy az emberi együttélésnek ős típusa igenis a család, az egy férfiból és egy nőből álló család.

Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk a felett, hogy az emberek egyértelmű lelkesedéssel karolták fel a nyílt, őszinte

szót, mely követelte a kettős erkölcs eltörlését s követelte, hogy ugyanazon erkölcsi szabályok szerint bírálják el a férfi nemi életét is, mint a nőét.

A szociálisták, akik szeretnek minden új dolgot kisajátítani, ezt a követelést rögtön föl is vették programjukba. Csakhogy a szociálisták ebből a helyes elvből nagyon helytelen, sőt veszedelmes következtetéseket vontak le. Ők úgy okoskodtak, hogyha a férfi és a nő nemi élete ugyanazon elvek szerint bírálendő el, akkor leg-helyesebb megadni a nőnek is azt a nemi szabadságot, melyet eddig csak a férfi bitorolt. Vagyis másszóval hozzuk be a szabad szerelmet.

A szabadszerelem hívei úgy akarnák megszüntetni a férfi és a nő közötti mélyreható, tátongó erkölcsi különbséget, hogy a nőt is lerántsák abba a posványba, ahol a férfi sinylődik. Holott a helyes megoldás az volna: fölemelni a férfit, szárnyakat adni neki, hogy legalább arra az erkölcsi polcra föl tudjon vergődni, ahol testvére, hű társa: a nő áll.

III.

Forel a nemi kérdésről.

A német tudományos világban nagy port vert föl az utóbbi időben *Prof. Dr. August Forel* zürichi orvos és egyetemi tanárnak *Die Sexuelle Frage* című könyve; melyben német alaposággal, német nagyképűséggel s néhol az unalomig terjengős előadásban foglalkozik a nemi kérdéssel. Olyan embernek, a ki a francia vagy az angol kultúra közvetlen befolyása alatt áll, valóságos kinszenvedés végig dolgozni magát egy német tudományos munkán. Csak a németek ismernek külön „tudományos stílust“. A francia vagy angol tudós megkapó egyszerűséggel és közvetlenséggel mondja el azt, a mit tud. A német professzor ellenben rettenetes hosszú, lehetetlenül megcirkalmazott körmondatokba öltözteti vérszegény gondolatait, melyeket senki sem találna újjaknak és eredetieknek, ha nem adná őket olyan nagyképű stílusban elő. Az embernek keserves fáradsággal kell átbetűznie egész lapokra terjedő üres, semmitmondó szóhalmazokat, a míg egy-egy valóban új és értékes gondolatra akad.

Forel könyvével is így van az ember. Összehord odatartozó s oda nem tartozó dolgokat. Csak minden ötödik, hatodik lapra jut egy-egy eredeti, értékes gondolat. De nem lehet tagadni, hogy tárgyát alaposan ismeri s fölfogása a nemi kérdésről nem hétköznapi.

Tolstói, a vallás bölcsele és a moralista, nagy perspektívákhoz, ideális magaslathoz szokott szemmel vizsgálja a sexuális problémát. Vera a szerelmében csalódott leány keserűségével ostorozza annak visszaéléseit. Forel, az orvos és természettudós, felölti a modern természettudomány nagyképű pápaszemét s a sejtekből és mikrobákból meg a Kongó-négerek társadalmi szervezetéből kiindulva akarja megmagyarázni a férfi és a nő viszonyát.

Kutatásainak és tanulmányainak eredményét a következő tételben foglalja össze: „Az embernél, mint minden élő lénynél, minden nemi funkciónak, tehát a sexuális szerelemnek is, immanens célja a faj fenntartása. Ennélfogva az emberiség boldogsága érdekében óhajtandó, hogy ez a fajfenntartás olyképpen történjék, hogy az ember összes fizikai és pszihikai (miéért nem testi és lelki?) tulajdonságait, úgy a testi erőre és egészségre való tekintettel, mint a kedély, az értelem, az akarat, az alkotó erő, a munka optimisztikus szeretete, az életkedv és a szociális szolidáris érzés szempontjából továbbfejlessze és emelje. Tehát minden kísérlet, mely a sexuális kérdés megoldására irányul, utódaink jövőjét és boldogságát kell, hogy munkálja.“

Erre a cikornyás tételre is, ámbár alapjában sok igazságot tartalmaz, elmondhatná a francia, hogy: Tant de bruit pour — si peu de chose!

Sokkal érdekesebbek már a nemi ösztönről írt fejtegetései.

Einige haben behauptet, die Weiber seien im Durchschnitt sinnlicher als die Männer; andere, sie seien es weniger. Beides ist unrichtig; sie sind es auf eine andere Weise. A férfínál a nemi ösztön pillanatnyilag sokkal erősebb, de egyszersmind sokkal könnyebben elválasztható többi szellemi és érzelmi tulajdonságaitól; bármily kevés is legyen, mégis csak átmeneti jellegű s nem uralkodik annyira egész lelki élete fölött. A nő ellenben egész lényét fölládozza szerelmének, de már a pillanatnyi érzéki élvezetekről könnyebben lemond. A nő képviseli a konzervatív elemet a családban, mert a nő szívós kitarással összekötött érzelmi világa sokkal inkább uralkodik az értelem fölött, mint a férfié és ismer-

retes dolog, hogy az érzelmek képviselik az emberi lélekben a konzervatív elemet.

Hangsúlyozza, hogy ámbár a férfi és a nő természete egymástól különbözik, azért *mindkét nemnek meglehet, sőt meg kell adni ugyanazokat a jogokat*. A Vera problémáját ő is ismeri. „Szomorú jelenség a kontraszt egy derék, szűzies fiatal leány rajongó szerelme s a legtöbb fiatal ember szokásos, nemileg kicsapongó élete között. Gyakran előfordult, hogy a fiatal férj nyers, cinikus bújasága láttára a lány rajongó szerelme a fiatal asszony mélységes megvetésévé változott.“ Mert szükséglete az a női léleknek, hogy a szeretett férfira föltekinthessen s ne lássa őt magánál alacsonyabbnak.

* * *

A moralisták s erkölcsbírák szigorú elveivel s elvont, az élet örvényeivel nem törődő szabályaival szemben igen érdekesek azok a tanulságok, melyeket Forel, az orvos és pszichológus *a nemi ösztön különböző erősségére nézve* a tudomány módszerével megállapított.

„Egy férfi példányképe lehet az erkölcsösségnek pusztán azért, mert nemi ösztöne majdnem a semmivel egyenlő. Egy másiknak ellenben abnormis erős a nemi ösztöne; a mellett azonban jó, kötelesség teljesítő, áldozatkész s következőleg nehéz küzdelmeket kell megvívnia, melyekben gyakran elbukik.

Egyáltalában a nemi ösztönt nem lehet a bűnnel azonosítani, s a sexuális hidegséget annál kevésbé az erénnyel. Érzékies férfiak, ha különben erkölcsösek is, rendkívül erős akarattal kell, hogy bírjanak, hogy ellenállhassanak a nemi érzékenységüket mindenütt felizgató kísértéseknek; s így elnyel a mocsár nagyon sok, alapjában erkölcsös férfit is. Ebben a tekintetben előnyben vannak a hideg természetű emberek; ők ékeskedhetnek az erkölcsösség dicsosozorújával s ennek fényével elhomályosíthatják azokat a hibákat és gyöngeségeket, melyeket más téren elkövetnek.

A környezet is megteszi a magáét. Egyik fiatal ember szégyenli, ha erotikusnak tűnik fel; a másik ellenkezőleg, büszke reá.

A nőtlen ifju erkölcsösségének leple alatt nem ritkán sexuális abnormitások rejtőznek. Természetesen nagyban és egészben kivesszük azokat a nőtlen embereket, a kik magasztos erkölcsi indokokból nem házasodnak meg, s a kiknek élete önfeláldozás és munkában telik el.

A legnagyobb részét azoknak a szenvedélyeknek, a mit a laikus közönség, sőt maguk a tudós teológusok, jogászok és nem ideggyógyászati képzett orvosok, bűnnek, merényletnek, gonosz-ságnak minősítenek, öröklött pathologikus hajlandóságok idézik elő.

Ezeket a tanulságokat, melyeket Forel az előrehaladt orvostudomány s az anthropologia kutatásaiból levőn, a jogi élet terén s különösen a büntető igazságszolgáltatásban egy egész külön irányzat, Lombroso kriminológiai iskolája törekszik érvényesíteni. Itt volna az ideje annak, hogy levonják ezeknek a tételeknek következtetéseit az *erkölcsi* életre is. A keresztény morális évszázadokkal azelőtt, hogy pathologikus hajlandóságokról és átöröklött tulajdonságokról tudtak volna az emberek, felállította az isteni malaszt tanát s hirdette, hogy Isten egyik embernek több kegyelmet adott a bűn kerülésére s az erény követésére, mint a másinak. Természetesen úgy, hogy az a legcsekélyebb kegyelem is még mindig elégséges volt a megigazulásra.

Isteni kegyelem, malaszt alatt természet fölötti erőt értenek ugyan az emberek, de abból nem következik, hogy annak a malasztnak minden nyilvánulásában természetfölöttinek kell lennie. S különben, nem természetfölötti kegyelem-e az, ha valaki olyan idegrendszerrel és olyan öröklött hajlandóságokkal jön a világra, melyek megkönnyítik neki az erkölcsös életet? Mindez csak arra tanít, hogy az elbukott bűnösnek nem kell kétségbeesnie, mert Isten irgalma ismeri nemcsak lelki, hanem *testi* állapotát is; az igaznak pedig, a ki betöltötte a törvény utolsó betűjét is, nem szabad fölfuvalkodnia. A ki sokat kapott, attól sokat is fognak követelni s erkölcsileg mindig magasabban áll az az ember, a kít érzékies véralkata rávitt ugyan a bűnre, de a ki mindig becsületesen küzdött szenvedélye ellen és volt annyi erkölcsisége, hogy fölkeljen a bűnbeesés után, mint az a másik, a ki csak azért nem vétkezett, mert a bűn nem gyakorolt reá semmi vonzó erőt.

* * *

Tolstói a nemi élet minden nyilvánulását erkölcsstelennek, undorítótnak, megszegyenítőnek sőt természetellenesnek tartja. Forel ellenben természetes és szükségképpen, sőt a kellő határok között erkölcsös dolognak tekinti. Mert ha nem erkölcsstelen az, hogy a fa kirügyezik s a rózsatőn bimbó fakad, miért volnának bűnösök az emberi szív érzelmei, ha azok senkinek a jogát nem sértik?

„Némely vad népnél az a különös felfogás uralkodik, hogy

a nemi élethez általában valami *tisztátalanság* tapad; a miért is a szemérem fátyolát borítják föléje. Ilyen eszmékből ered a coelibátus számos vallásban. Szűz hajadonokat sok népnél szentnek tartanak, pl. a Vesta-szűzeket a rómaiaknál. Buddha anyja szent és tiszta, mert Buddha természetfölötti módon fogantott.

„A zsidóknál is elterjedt az a felfogás, hogy a házasság tisztátalan s ez kétségtelenül nagy befolyást gyakorolt a kereszténységre is. Ennek alapján nyilvánította Pál apostol a coelibátust előbbvalónak a házasságnál. Így alakult ki az egyházatyáknál az a gondolat, hogy az érzékiség elnyomása mennyei főerény.”

„Különösen a féltékenység, azután meg a ruházkodás elterjedése okozta, hogy a nemi érintkezés többé már nem nyilvánosan, hanem titokban, négy szem között ment végbe. Az eszmetársítás révén azonban mindazt, a mi titokban történik, könnyen tisztátalannak és bűnösnek tekinthetik. Fölfogásom szerint ez a legtermészetesebb magyarázata a dolognak.”

Milyen óriási nagy a különbség Forel természettudományi felfogása s a Kreuzer-Szonáta végletekig menő erkölcsi érzékenysége között! Az egyik elfeledi, hogy az ember nem *csak* állat és hogy következőleg hamis eredményekre vezet minden okoskodás, mely nem számol az ember magasabb erkölcsi rendeltetésével s szellemi mivoltával. A másik egy kicsapongásokban kimerült, azoktól megundorodott, erkölcsi katzenjammerben szenvedő léleknek tulzása.

A szerelem s a táplálkozás, másszóval az ön- és fajfenntartás azok az örömei az életnek, melyek a maguk helyén élvezve, nem csak nem bűnösök, hanem egyedül ezek teszik a hétköznapi emberre nézve elviselhetővé az életet. Ez sem azt nem jelenti, hogy egy magasra törő, nagy léleknek ne lehetnének fenségesebb eszményei, sem azt, hogy a szerelem undort ne kelthetne.

De a természettudomány modern művelői is tévednek, midőn az emberiségnek a fajfenntartásra irányuló törekvését ugyanabból a szempontból bírálják el, mint az állattenyésztést. Abban meg egyeznek Forel is, Tolstoi is, hogy a nemi életben sokkal kevesebb az erkölcsi momentum, mint azt eddig gondolták s különösen mint a hogy azt a poéták számtalan versben megénekelték. De hiszen mindez csak mellettünk bizonyít. Mert minél kevesebb köze van a sexuális életnek az erkölcsösséghez, annál kevésbé lehet az erkölcstelen. A mint például az alvás, a ruházkodás, az evés sem erkölcstelen. Illetőleg csak akkor erkölcstelen, ha céltalan;

ha nem a maga helyén, a maga idejében s a maga mértékében történik.

* * *

Egy további fontos tétel, a mit azonban Forel már nem maga állapított meg, hanem a szociológusok műveiből vont le, az, hogy az *emberi együttélés alaptípusa a család és nem a horda*. Bizonyítják ezt úgy a történelem előtti korból fennmaradt adatok, mint a civilizálatlan népek társadalmi viszonyai.

Somló Bódog ezt a tételt a következőképpen fejti ki:

„A magasabb gerincek társas élete két típusra vezethető vissza. Ez a két típus a *család* és a *horda*; a szerint, a mint az együttélőket vérségi kapocs fűzi egymáshoz, vagy pedig erre a vérségi kapcsolatra való minden tekintet nélkül verődnek csoportokba. Oly fajoknál, a melyeknél az utódok születésük után nagyon tehetetlenek és az anyára szorúlnak, de a melyek táplálkozása olyan, hogy arra nézve a nagyobb csoportokban való együttélés kedvező s melyeknél ezt az együttélést egy közös ellenség elleni védelem nem kívánja meg: azoknál az együttélés *családi* típusát találjuk meg. Az oly fajoknál ellenben, melyeknek táplálkozás-módja nem gátolja a tömegek összeverődését, amelyeknél ellenben az ellenség elleni védelem kívánatosá teszi a nagyobb csoportokban való tartózkodást: a *horda* típusát találjuk meg.

Az *emberi* társadalomnak az eredete nem a hordára, hanem a *családi típusra* vezet vissza. A kezdetleges emberre nézve már a táplálkozásnak módja lehetetlenné teszi a nagyobb csoportokban való összeverődést. A kezdetleges ember még absolute nem produkál semmit, hanem tisztán a természet nyers termékeire van utalva. Apróbb állatokból, csigákból, ehető növényekből, gyümölcsből és gyökerekből, végül pedig könnyebben elejthető vadakból táplálkozik. Ennek az eleségnek megszerzésére bizony igen nagy területre van szükség, mert ilyen élet mód mellett a természet csak nagyon gyér elosztás mellett tudja az embereket táplálni. Másrészt az emberi újszülött a legtehetetlenebb és leggyámoltalanabb mindennemű állat között. A legnagyobb mértékben és leghosszabb ideig van ráutalva az anya támogatására; ez viszont az anyát a szülés utáni időben nagy mértékben ráutalja az apa támogatására úgy az élelem megszerzése, mint az ellenség elleni védelem tekintetében és ebben a *vérrokonságon és nemi ösztönön alapuló, hosszabb-rövidebb együttélésben kell felismernünk az emberi társadalmak legősibb csiréit.*“

Somló Bódog azután ebből a tételből az emberek *antiszociális* alapjellegét vezeti le s ezzel magyarázza meg, hogy az emberben olyan kevés a társas érzés, a szociális szeretet. Ránk nézve pedig ez a körülmény azért olyan nagyon fontos, mert ez a legkétségteljesen bizonyíthatatlanabb dokumentumunk s a leghatalmasabb fegyverünk a *család* és az egy férfi és egy nő közötti *házasság* helyessége s magában az emberi természetben gyökeröző volta mellett.

Volt egy idő, mikor a „természettudományi“ alapon álló tudósok és szociológusok az emberi társadalom eredetét a *teljes férfi- és nőközösségre* vezették vissza. Ez csakugyan meg is található számos állatfajnál. A jó urak azonban nem vették figyelembe, hogy más állatfajoknál ellenkezőleg nem a horda, hanem a *családi típus* az uralkodó s hogy az ember, összes állati tulajdonságai alapján, szintén ezt a típust követi.

Nem áll tehát az, hogy az emberi társadalom kiinduló pontjai a nőközösségre vezetnének. És nem áll első sorban azért, mert az ember, fizikai tulajdonságainál fogva, a ragadozók s nem a békés növényevők közé tartozik; következésképp nem alkalmas arra, hogy nagyobb csoportokban verődjék össze, hanem páronként él.

A nőközösség, sőt már a többnejűség is, a kultúra terméke. Forel szerint csak egyetlen egy igazi nőközösség létezik s ez a civilizált népeknek modern prostitúciója. A nőközösség a kultúrának, vagy jobban mondva a félkultúrának rothadt gyümölcse. Az ősrégi erkölcsök mindenütt a nemi tisztaságra mutatnak s csak a kultúra rontja meg azokat.

Ilyen határozott ellensége lévén a nőközösségnek s azt az emberi természettel ellenkező dolognak tekintvén, nem csodálkozhatunk rajta, hogy Forel valóságos dühvel támad neki a prostitúció minden fajának. Látszólag csak orvosi, higiénikus és legfeljebb szociális szempontok vezetik; tényleg azonban a természet-tudományi lepel alól mindig kiüti a fejét a moralista. S ez egészen természetes is. Mert hiába akarják az emberre *csak* a természet-tudomány tételeit alkalmazni; azokkal ugyan a legnehezebb problémákat nem megfejtetni, de még megmagyarázni sem tudják.

A prostitúcióval szemben Forel a legteljesebb ellenzés és tagadás álláspontjára helyezkedik. „Az abolícionisták szigorú törvényeket követelnek a leánykereskedés ellen és támadják azt a rendszert, hogy az állam megtűri a bordélyházakat. Ez az álláspont teljes joggal mind több és több talajt nyer, még az orvosok körében

is. Az emberek megértik végre, hogy a prostitúció tűrése és állami szabályozása teljesen eltévesztett eszköz volt arra, hogy a társadalom venerikus infekcióit sikerrel leküzdeni lehessen.“

A prostitúciót azért tűri az állam, mert pártolói úgy vélekedtek, hogy hatósági szabályozása s orvosi felügyelete mellett a venerikus betegségek terjedése, ha megakadályozva nincsen is, de legalább meg van nehezítve. Az orvosi tudomány újabb kutatásai azonban beigazolták, hogy ez az álláspont teljesen téves, s hogy az orvosi ellenőrzés, a minek kedvéért az egész ocsmány intézményt megtűrik, nem ér egy hajító fát sem. Ilyen körülmények között, megszűnván az egyetlen, némileg elfogadható indok, az állam morális jellegével s ethikai céljaival ellenkezik ennek az intézménynek a fenntartása.

Az állami szabályozás eltörlésével azonban még egyáltalában nincsen megoldva a prostitúció nehéz problémája, mondja Forel. Ide elsősorban mélyreható szociális reformok kellenek, s legesleges első sorban kell a házasság reformja.

* * *

És itt eljutottunk a nemi kérdés legnehezebb, de egyszersmind legérdekesebb kérdéséhez, s ez a *sexuális élet* és a *jog viszonya*, vagy más szóval a *házasság problémája*. A házasság révén avatkozik bele az egyes ember nemi életébe a jog, a társadalom, az állam sőt az egyház is. S ez a beavatkozás annál teljesebb, kényszerítő ereje annál nagyobb, mert itt gyakran szemben áll az egyes ember érdeke az összeséggel; míg a nemi kérdés orvosi szempontjainál ez az ellentét nem fordul elő.

Forel, mint minden modern társadalom politikus, abból az alaptételtől indul ki, hogy az emberek lelki életében igen csekély szerepet játszik, igen kevésbé van kifejlődve a szociális érzék. — Következéleg társadalmi problémákat nem lehet a „harmónikus összeműködés“ utópisztikus elmélete alapján megoldani, hanem csak erős, öntudatos uralom segítségével.

Második alaptétele Forelnek az, hogy ***a nemi ösztön kielégítése az ember legtermészetesebb jogaihoz tartozik***. Ebből következik, hogy senkit annak kielégítésében megakadályozni nem szabad, mert nem lehet. De nem következik az, amit sokan orvosi, sőt morális szempontból belemagyarázni szeretnének, hogy az embernek szükségképpen nemi életet kell élnie, s ha ezt nem teszi, kötelességet mulaszt el.

„Egy régi hamis dogma szomorú következményének tekintjük azt, hogy manapság is még igen sok orvos, különböző okokból, azokat a fiatalembereket, akik egy és más miatt panaszkodnak, bordélyházakba s prostituáltakhoz küldi. Ez olyan orvosság, mely gonoszabb és veszedelmesebb, mint a betegség, amit meg kellene gyógyítania; veszedelmesebb, mint az önfertőzés, sokkal veszedelmesebb, mint a magömlések és hasonlók.“

Annyi bizonyos, hogy a nemi megtartóztatás hátrányait néhol nevetséges módon túlozták. Normális viszonyok között ez, mindkét nemre nézve, ha nehezen is, de *keresztülvihető*; és nagyban egészben áll a krisztianiai orvosi fakultás véleménye, amely azt állítja, hogy soha sem volt alkalma olyan betegségeket megfigyelni, melyek a nemi megtartóztatásból állottak elő, de annál több olyat, melyet nemi kicsapongások okoztak. Ez a vélemény túloz kissé, mert bizonyos lelki betegségekben és beteges nemi túlérzékenységekben szenvedő egyéneknél néha a kieroszakolt nemi megtartóztatás következtében olyan ideges lelki izgalmak állanak elő, melyek elmebetegségeket és idegbajokat okozhatnak. Ezek azonban kivételek. *A megtartóztatás mindazonáltal nemileg érzékeny embereknél nem könnyű dolog és különösen a férfiaktól majdnem emberfölötti, hősies lelki küzdelmeket követel.*

Forel szerint legszerencsésebb az a fiatalember, aki vagy elég akaratérővel bír ahhoz, hogy nemi vágyait legyőzze, vagy nemi ösztöne elég gyöngye arra, hogy megkönnyítse neki a megtartóztatást, úgy, hogy elkerülheti a prostitúciót is, az időleges nemi viszonyokat is és az önfertőzést is.

Az ideál, az eljövendő korszak eszményképe azonban természetesen a házasság feltétlen és korlátlan uralma. Ugy, hogy más nemi viszony ne is létezzék, mint a házasság s ez legyen az egyetlen eszköze a nemi ösztön kielégítésének. A minthogy ez így volt eredetileg az ősembernél s ezt az ősi állapotot csak a félkultura változtatta meg azáltal, hogy a nemi érettség kora és a házasság közé, ami rendesen csak előrehaladott korban köthető meg, közbe igtatta a prostitúció természetellenes, piszkos mocsarát. Az igazi kulturának azonban ezt a visszás állapotot meg kell szüntetni és helyre kell állítani azokat az intézményeket, melyek magából az emberi természetből folynak.

Mert ma már valósággal a *házasság csődjéről* beszélhetünk. Nem ethikai értelemben, mert hiszen erkölcsi szempontból határo-

rozott visszaesés volna a keresztény házasságnál egyebet elfogadni. Hanem *megrendültek a házasságnak gazdasági alapjai*, melyekre ez az intézmény fektetve volt s a melyekkel annyira összenőtt, hogy attól elválasztani nagyobb rázkódtatás nélkül alig lehet.

A műveltség alacsony fokán álló és túlnyomóan földműveléssel meg állattenyésztéssel foglalkozó népeknél gazdasági szempontból határozottan nyereségnek tekintendő, ha minél több munkás-kéz, feleség, gyermekek állanak a családapa rendelkezésére. Ezeknek ellátása, élelmezése bőven megtérül abból a haszonból, melyet a gazdasági termelésnél való közreműködésük eredményez. — Ilyen viszonyok között tehát természetesen kifejlődik a tiszta, egészséges házastársi viszony, mely a nép erkölcsösségének alapföltétele.

Ha azonban figyelembe vesszük a városi s általában az ipari életet, azt kell tapasztalnunk, hogy itt már egyfelől nagyobbára feleslegesekké válnak azok a szolgálatok, melyeket a családi életben a nő szokott teljesíteni: az élelmiszer, a ruházat olcsó árban beszerezhető, a gyermekek neveléséről az állam s a különböző intézetek gondoskodnak: másrészt a foglalkozások nagyrésze olyan természetű, hogy már magában kizárja, vagy legalább megnehezíti és gazdaságilag hátrányossá teszi a házastársi viszony kifejlődését. Tekintsük csak a hivatalnok, a gyári munkás, a tanuló, a cselédleány helyzetét abban a korban, mikor a fajfenntartás hatalmas ösztöne jelentkezik és azt fogjuk látni, hogy a többség az etikailag egyedül helyes és egészséges, de gazdaságilag hátrányos házasság helyett a kényelmesebb, de annál károsabb és veszélyesebb úton fogja nemi ösztönét kielégíteni.

„A modern élet komplikált volta és túlfinomodottsága mellett a feleség és a gyermekek mindinkább fényűzési cikkekké válnak és többé nem képviselnek értékes tőkét mint hajdan“ mondja Forel.

Ennek azután két nagyon szomorú és fölötte immorális következménye van: *az érdekházasság és a prostitúció.*

Ha tehát a mai gazdasági viszonyok között a házasság intézménye abban a formájában, amint létezik, nem megfelelő s csak szenvedéseket és bajokat okoz, akkor kutatnunk kell orvoszerek után, melyek összhangba hozzák a modern ember nemi életét társadalmi és gazdasági viszonyaival. Két teljesen ellentétes út nyílik itt meg előttünk.

Az egyik a szociálisták *szabadszerelme és teljes nőközösége.* Ezek nem tűrnek erkölcsi téren korlátokat; hangsúlyozzák, hogy

igazságtalanság volna, ha a családfenntartó szülők, kik a társadalomnak új, életképes és életerős nemzedéket ajándékoznak, cserében ezért a nagy szolgálatért a többiekkel szemben gazdasági téren háttérbe szorulnának. Ennélfogva, követelik, hogy a gyermekek nevelése teljesen az állam feladatai közé soroztassék, mert csak akkor adhatja át magát mindenki gond és aggodalom nélkül a nemi ösztönnek.

Ezt az elméletet megcáfoltuk fennebb, mikor a család és a horda típusáról beszéltünk. És megcáfoltuk természettudományi alapon; mellőzve minden metafizikai spekulációt, minden dogmatikai argumentumot, sőt még az ethikai érzelmeket is.

A másik irányzat éppen az ellenkező végletbe csap át. Erről mondja Madách Luciferje :

Ládd, ilyen örült fajzat a tied.
Majd állati vágyának eszközüül
Tekinti a nőt és durvult kezekkel
Letörli a költészet himporát
Arcáról, önmagát rabolva meg
Szerelme legkecsesebb virágitól;
Majd Istenül oltárra helyezi
És vérzik érte és küzd hasztalan
Mig *terméketlen hervad csókja el.*

Ezekben a verssorokban meg-meg csendül a Kreuzer-Szonáta hangja. Mert ugyanazzal az irányzattal van itt is dolgunk. A teljes erkölcstelenséggel, a bűnnek fertőjével szemben áll itt a teljes megtartóztatás elve, mely erkölcstelennek, bűnösnek és természetellenesnek tart minden viszonyt férfi és nő között; holott ez magából az emberi természetből folyik.

A kicsapongásokban kimerült embernek beteges undorodása ez, melyet fokoz az az ellenszev, amit vágyaink kielégítésének esz-koze iránt szoktunk érezni. Ilyen erkölcsi katzenjammeres hangulatban állítanak azután föl az emberk ködös theóriákat,

Nemesbbé vágytam tenni élveink
S bűn bélyegét sütém az élvezetre,

mondja Ádám a középkor erkölcsi felfogásáról, mely oltárra helyezte a nőt és nem mert közeledni feléje.

Pedig oly természetes gondolat volna :

Miért nem tekinti és becsüli nőül
Nő hivatása megjelölt körében ?

Az a túlságos ellenszenv a nők iránt s az a beteges undorodás a nemi élettől a legtöbb esetben sexuális kicsapongások következménye. Soha sem beszéltek azokról a tiszteletreméltó férfiakról, akiket magasabb erkölcsi eszmék lelkesítenek. De ezek nem is vetik meg a nőt, már csak azért sem, mert — anya. Aki megveti a nőt, azért veti meg, mert visszaélt női méltóságával s csak büntársat lát benne, aki fölizgatja szenvedélyeit, s mikor vágyait kielégítette, undorral fordul el tőle.

Ennyit és csakis ennyit lát Tolstói is a nőben. Az én felfogásom szerint ez egyáltalában nem mutat magas erkölcsi gondolkozásra. Éva, mint Jula, akit Sergiolus csak a tivornyák mámorában tudott értékelni, büszkén, öntudatosan csatlakozik a férfi mellé, mikor ez magasztos erkölcsi eszményekért megy küzdelembe:

Nem ott van-e helyem, ahol te vagy?
 Ah Sergiolus vajh' mi sok nemes
 Érzést találtál volna e kebelben
 Hol csak mulandó kéj után kutattál.

A férfiúnak soha sincsen joga *erkölcsi szempontból* megvetéssel tekinteni a nőre. Mert mindig csak a férfi lehet az, a ki letöri a nő homlokáról a női méltóság koronáját.

Mindezzel nem akarjuk azt mondani, hogy felesleges munkát végez a ki a teljes szüzesség és a házasság előtti élet tisztasága érdekében veszi kezébe a tollat. Az erkölcsök megjavítása nélkül soha sem fog senki eredményeket fölmutathatni. Annyi energiát és akaraterőt okvetlenül bele kell nevelnünk az emberekbe, hogy legalább szenvedélyük legelső rohamainak ellent tudjanak állani.

Nagyratörő, nagyra hivatott és nagyra képes embereknek, a kik egész életüket egy eszmének szentelték, a jövőre is csak a *szüzesség* lehet ideáljuk. Máskülönb pedig meg kell elégednünk azzal, ha a *házasság előtti élet tisztaságát* biztosítottuk. De ezt azután követelnünk kell nem csak vallási és erkölcsi, hanem társadalmi, közegészségügyi, jogi és pszichológiai szempontból is. S megvalósítása nem is olyan nehéz, mint a hogy sokan gondolnák. Csak két dolog szükséges hozzá.

Az első az *erkölcsök megjavítása*; távoltartása mindannak, a mi izgat és érzékiségre vezet s a *morális öntudat és az akaraterő növelése*. Mert tudvalevőleg a legelső kísértésnek a legkönnyebb ellenállani.

A második pedig a *házasság intézményének a megreformálása*

— *gazdasági szempontból*. Olyanná kell tenni a házasságot, hogy mindazok — és idetartozik az emberiség túlnyomó többsége — akiknek a hosszab önmegetartóztatás nagy nehézségeket okoz, könnyen, *minden gazdasági hátrány nélkül* föltalálhassák a házasságnak Isten által rendelt intézményében a családi boldogságot.

Burkoltan, a sorok között olvasva, sőt talán öntudatlanul, de erre a következtetésre jut Forel is. Ebben különben ma már minden helyes gondolkozású ember egyetért. A nőközösség tetszetős elmélete nem csak erkölcsi, hanem természettudományi szempontból is megbukott. Elvi nehézségek tehát nincsenek. Csak azzal a gyakorlati nehézséggel kell megküzdeni, hogy miután a kultúra fejlődése közben a házasság gazdasági alapjai megrendültek, miként lehetne a házasságot ismét gazdaságilag előnyössé tenni vagy legalább legszembeszökőbb és legnehezebben elviselhető hátrányait megszüntetni.

Forelnek erre vonatkozóan igen érdekes javaslata van. *Bizonyos körülmények között szociális kötelességnek tartja, hogy a nemi ösztön kielégítését a nemzéstől a leghatározottabban elválasszák; hogy ezt az utóbbit szükség esetén kikerülhessük a nélkül, hogy az előbbiről le kellene mondanunk.*

Iltt elsősorban orvosi szempontok s az átöröklésnek nagyon meggondolandó elmélete vezetik. Elsőrendű fontosságúnak tartja, hogy minden eszközzel a derék, egészséges és használható emberek szaporítására törekedjünk; hogy a nemzést nyomorék, nem életrevaló embereknél meggátoljuk s az asszonyoknak az áldott állapot után egy kis nyugalmat biztosítsunk.

Az orvosi szempontok mellett azonban szociális, jogi és gazdasági okok is vezetik Forelt, midőn a nemzés mesterséges megakadályozása mellett tör lándzsát. Felfogása szerint a házasság gazdasági hátrányosságát első sorban az okozza, hogy a családapának, mielőtt pozíciója megszilárdult volna, a gyermekek neveléséről kell gondoskodnia. Holott ha antikoncepcionális szerek segítségével oly módon elégíti ki nemi ösztönét, hogy ennek természetes következményei nem állanak be, akkor már nagyon szerény anyagi viszonyok között házasságra léphet s a gyermekek nemzését azután elhalaszthatja akkorra, mikor képes is lesz őket felnevelni.

A nemi kérdés megoldása tehát nem a teológusok, a jogászok, a szociológusok és az orvosok, hanem a *gyógyszerészek* és a *droguisták* kezében volna.

Erre mondja azután Tolstói : Az állatok csak akkor párosodnak, mikor fiakat nemzenek. De az ember, a Föld bűnös ura, csak a gyönyört keresi és soha sincsen kielégítve.

Tolstói mindenesetre túloz. Azonban megoldásnak a Forel javaslata sem tekinthető, ha mindjárt orvosi szempontból néha megbocsátható, sőt szükséges lehet is.

Miféle úton és miféle eszközökkel törekedünk tehát megvalósítani fő célunkat, a nemi kérdés egyetlen megoldási módját, a házasság megkönnyítését ?

A multból kell kiindulnunk. A nemi kérdés azért oly égető és sürgős, mert a feleség és a gyermekek már nem képeznek gazdasági értéket, hanem legjobb esetben fényűzési cikket, miután a viszonyok megváltozásával nincs többé szükség azokra a szolgáltatásokra, melyeket a multban teljesítettek. Ennélfogva a nemi kérdést meg akarjuk oldani, akkor ezt az állapotot kell megszüntetnünk. Ennek pedig két útja van.

A nő szociális helyzetét illetőleg fontolóra kell vennünk azokat az igazságokat, melyeket a *fenimizmus* hirdet, s a melyek nem azért igazságok, mintha a nő egyenlő volna a férfival s ugyanolyan jogokat követelhetne mint a férfi, hanem igazságok azért, mert a nő a családi életben nem talál már magához méltó munkakört, melynek kellő gazdasági ellenértéke volna s ennélfogva teljes joggal követelheti, hogy a közéletben szerezhesse meg a kenyerét. S mihelyt a nő is gazdaságilag értékes munkát fog produkálni, akkor a probléma félig már meg lesz oldva.

A második megfontolandó szempont pedig az a szociálista követelmény, mely a gyermekek állami vagy társadalmi nevelése által akarná levenni a családapa vállakról azt az óriási terhet, mely eddig a házasságkötést annyira nehézzé, hátrányossá tette s annyi erkölcstelenségnek vált okozójává. Ez nem vonja szükségképpen maga után azt, hogy a gyermekek együttesen neveltessenek, phalanster rendszerben s a családi élettől teljesen elvonassanak ; mert például legújabban Franciaországban a lencházak úgy vannak szervezve, hogy minden anya, ki ott újszülöttjével jelentkezik, igényt tarthat arra, hogy elsősorban neki magának adják ki dajkaságba megfelelő díjazás mellett a *saját* gyermekét.

A feminizmus s a gyermekeknek állami vagy államsegélylyel való nevelése valóságos vörös posztó sok embernek szemében. Immorálisnak tartják mindakét intézményt s azt állítják, hogy

megvalósításuk a házasság ethikai alapjait ingatná meg. Pedig ezek a jó urak meg lehetnek győződve róla, hogy talán már semmi sem képes jobban megingatni a házasság erkölcsi alapjait, mint a mennyire azok ma inognak s hogy mindig erkölcsösebb az a társadalom, melyben dolgoznak a nők pénzért, mint a melyben pénzért áruba bocsátják testüket. Némelyek egy félórára olcsón, mások egész életükre, de annál drágábban.

Az a kultúra, mely az *érdekházasságot* és a *prostituációt* szülte s az a társadalom, mely ezt a két rokon intézményt keblén melengeti, nem igényelheti magának azt a jogot, hogy erkölcsbiróul léphessen föl.

Mindig erkölcsösebb, *ha a nő dolgozik, hogy szerethessen, mintha csak azért szeret, hogy ne kelljen dolgoznia.*

IV.

A coelibatus.

Ádám :

Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Birok vele,
Megvédem azt a kárttevő vadaktól.
És kényszerítem nékem termeni.

Éva :

Én meg lugast csinállok, épen olyat
Mint az előbbi s így közénk varázslom
A vesztett édent.

Lucifer :

Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
Lesz a világnak kettős mozgatója,
Melytől minden kiej s kín születni fog.

Az eredeti bűn elkövetése után, mikor az ember kiesett Isten kegyelméből, akkor született meg az a két intézmény, mely a mai társadalomnak alapkövet képezi : *a család és a tulajdon*. Mindkettő megszületett abban a pillanatban, mikor megszületett az emberi gőg

s az első ember szemébe vágta az Istennek: Non serviam; nem szolgálok! Mindkettő az emberi gőgre s az emberi önzésre támaszkodik s betölteni igyekszik azt a nagy ürességet, kárpótolni törekszik azt a nagy veszteséget, amit az Isten elvesztésével szenvedett az ember. Hétköznapi, magasabb eszmékkel nem törődő embereknek a család és a tulajdon az egyedüli, ami örömet, megelégedést szerez s elviselhetővé teszi az életet. A hétköznapi embert ez az eszme emeli ki az állatok sorából, ez nemesíti meg érzelmeit, ez ad jogosultságot céljainak.

A kereszténység soha sem merült el abba, amit az őt környező külvilág képe mutatott neki; mindig föl tudott tekinteni a magasba, s küzdeni önzetlenül, de annál komolyabban eszméért, melyeket sokan lekicsinyeltek, mert nem értettek meg, olyannyira magasán állottak fölöttük.

Az, ami a kereszténységben parancs, erkölcsi szabály, az nem haladja fölül az eredeti bűn által megromlott embernek akaraterjét, erkölcsi képességeit. Az ideált azonban ennél sokkal magasabbra helyezte a kereszténység. Az ideál az Istenfiuság, az az állapot, mikor még nem volt bűn a világon. S mivel a bűn az ember gőgje által jött a világra, azáltal, hogy az ember saját énjét kiemelni, felmagasztalni törekedett, a kereszténység ideálja is csak ennek a gőgnek a megalázása lehet: az *önmegtagadás*, mely az emberi élet fő irányai szerint három eszmében ölt testet: a szegénységben, a szűzességben s az engedelmisségben.

Tolstói túloz, mikor a szűzességet minden ember erkölcsi kötelességének hirdeti. S éppen úgy túloz a modern kor közvéleménye, mikor lemosolyogja az erkölcsi megtartóztatást. A kereszténység követendő szabályúl felállítja azt a minimumot, a házasság élet tisztaságát, a mire mindenkinek törekednie kell. A lánglelkű, tiszta szívű, fenkölt gondolkodású emberekhez pedig így szól: Ideál kell nektek? Oda nézzetek! Nézzétek, hogy tündöklük, hogy ragyog, milyen hó fehér, milyen kristálytiszt! Azt kövessétek! A ki házasságra adja leányát, jól cselekszik; de a ki nem adja, még jobban cselekszik!

Egészen természetes dolog azután, hogy azokat az embereket, kik hivatva vannak Isten felkentjeiként szerepelni a világban, az egyház azok közül választja, a kik a minimummal nem elégszenek meg, hanem magasabb eszményekért lelkesednek. S mihelyt az egyháznak ez a törekvése, hogy a maga szolgálatára önmegtart-

tóztató embereket válasszon ki, *jogi* alakot ölt, előáll a coelibatus intézménye.

Érdekes jelenség az, hogy magasztos erkölcsi eszmények, mikor átmennek az életbe, intézményekké válnak s jogi alakot öltének, igen gyakran teljességgel alkalmatlanokká válnak arra, hogy azt az ideált szolgálják, melyért életbe hivatnak. Egyáltalában nincsen szándékomban lándsát törni a papi nőtlenség ellen. Csak azt akarom kiemelni, hogy míg az önmegtartóztatás eszméjét mindannyian helyeseljük, a coelibatus jogi merevségével szemben már néha tartózkodó álláspontot foglalunk el.

Beszajkózott, ezerszer ismételt jelszavakat nem akarok itt föltálatni. A kit az ilyesmi érdekel, megtalálja azt a coelibatus ellenzőinek szótárában. Mert ellensége volt elég ennek az intézménynek, kezdve Luther Mártontól, a kinek szemében leghatalmasabb érv lehetett a papi nőtlenség ellen — Bora Katalin. S készséggel elismerjük, hogy ennek az érvnek megcáfolására csakugyan igen gyöngének bizonyultak a skolasztika lesajnált metafizikai spekulációi.

Kiinduló pontunk az, hogy *a coelibatus erkölcsi szempontból nem kifogásolható, sőt helyeselhető s hogy közegészségi szempontból nem keresztülvihető.* Ezen a kereten belül azonban igen sok észrevételünk van, melyek nem egyeznek meg sem az egyik, sem a másik párt sablónos fölfogásával.

A modern természettudomány kutatásai sok olyan dolgot világítottak meg és sok olyan szempontot helyeztek előtérbe, a mit a letűnt korok emberei tekinteten kívül hagytak. Ilyen például az *átöröklés s a faji kiválasztás* elmélete, melyet egyszerűen elvetni esztelenség volna. Erre vonatkozólag különböző írók nyomán a következőket mondja Somló Bódóg: „Minden fajon belül s az egyes fajok közt állandóan *küzdelem folyik a létért*, a melynek az eredménye *az alkalmasabbak fennmaradása*. Vannak azonban olyan intézmények, melyek ellenkezőleg *a legtehetségesebbeknek állandó kiirtását eredményezik*. Mily nagy példának okáért az a veszteség, a melyet katolikus népek papságuk coelibatusa miatt szenvednek, a mennyiben a parasztságnak legtehetségesebb elemei ítéltetnek terméketlenségre és akadályoztatnak meg abban, hogy a társadalomra nézve oly kiválóan előnyös tulajdonságaikat átörökíthessék.“

„A sötétség hosszú ideje, a mely alatt a középkorban Európa szenvedett, nagyrészt a papi nőtlenség rovására irandó, a mely az egyházi rendekre nézve kötelező volt. Amaz idő társadalmi állapota

a finomabb természeteknek, a kiket jótékonyagra, gondolkodásra, irodalomra és művészetre vittek természetes hajlandóságai, csak egy menhelyet nyújtott, az egyházat, mely azonban nötlenséget követelt. Éppen úgy járt el, mintha a társadalom legdurvább elemeit kereste volna ki a fajfenntartásra. Oly eszközöket alkalmazott, a minőket az állattenyésztők vad, nyers és ostoba természetek tenyésztésére alkalmaznának.“

Rövidlátóság volna ezt a gondolatot lemosolyogni. Hétköznapi emberek, a kiknek egyáltalában semmi természettudományi műveltségük sincsen, teljes tudatában vannak a jellembeli tulajdonságok átörökölhetőségének, a mit azután a tudomány tételként állít föl. Ilyen körülmények között kétségtelen, hogy az erkölcsök megjavításának egyik legfontosabb tényezőjétől, a szülőktől átöröklött nemes hajlamoktól fosztjuk meg a társadalmat, ha éppen azokat az embereket, a kiket fenkölt gondolkozásuk, magasabb erkölcsi eszményeik a papi pályára vonzottak, *jogi intézményekkel* akadályozzuk meg abban, hogy tulajdonságaikat utódaikra átörökíthessék; viszont a durvább lelkületű embereknek teljes szabadságot adunk utódok nemzésére.

Egy további szempont, a mit a coelibatussal szemben föl akarunk hozni: *a nemi ösztön különböző erőssége* az egyes embereknel. A természettudomány, mely az ember testi és lelki életét beható vizsgálat alá vette, megállapította azt, hogy a nemi ösztön erőssége és érzékenysége nem szükségképpen és nem csak a bűn és az erény kérdése, hanem nagy mértékben összefügg az ember testi diszpozícióival, véralkatával, öröklött hajlamaival stb. S éppen azért, mert a nemi ösztön erőssége s a fenkölt gondolkodás nem zárja ki egymást, igen gyakran előfordul, hogy a pályaválasztás küszöbén a legnehezebb dilemma előtt állanak olyan ifjak, a kiket magasztos erkölcsi eszmények s a hit ideáljai iránti lelkesedésük a papi rendbe vonzanak, de akik másfelől nem merik hajlandóságukat követni, mert tisztában vannak azzal, hogy erős, sőt talán túlérzékeny nemi ösztönük a legnehezebb küzdelmekbe sodorná őket. Igaz, hogy mennél nehezebb a küzdelem, annál nagyobb dicsőséget és erkölcsi tökéletességet jelent abban diadalmaskodni. De egy túlérzékeny természetű emberre nézve mindig helyesebb a családi élet körében keresni megnyugvást, mint kitennie magát a legalább is valószínű elbukás veszélyének. Mert hány pap bukik el és hasonlik meg önmagával! Hány papnak az élete merül ki a testiség vágyai

ellen való folytonos küzdelemben, mely fölemészti férfikora legjobb erejét, megöli idegeit s elvonja az alkotó munkától. Mily sok fenkölt gondolkozású, sőt talán lánglelkű ifjut tart vissza az Isten szolgálától az a gondolat, hogy képtelen leend egyik leghatalmasabb ösztönét elfojtani vagy legalább is egész élete folyamán ennek elnémitásáért kellend küzdenie.

A papi nőtlenség intézménye elvileg csak helyeselhető ; de jogi intézményként oda állítva túlmerev. Ezt különben maga az egyház is belátja. A szüzességet a kereszténység minden korban és minden helyen magasabb erkölcsi tökéletességnek hirdette. De a coelibatus csak a középkorban vált kötelezővé és csak Nyugaton. Keleten megmaradt továbbra is a fakultatív papi nőtlenség s ezt a görög és más keleti egyházakkal kötött unióban minden nehézség nélkül szankcionálták.

Egyházi körökben nem szeretik ugyan, ha a görög és a latin egyháznak egyaránt approbált, jóváhagyott intézményeit bírálgatva egymással szembe helyezik, de felfogásom szerint a görög egyháznak fegyelmi szabályai ebben a tekintetben sokkal helyesebbek és sokkal inkább számolnak a gyakorlati élet követelményeivel. Igaz, hogy a latin egyház sem oktrojálja rá *egyénenkint* senkire a coelibatust, de a görögök fegyelme megadja a lehetőségét annak, hogy valaki Isten szöllőjébe beállhasson anélkül, hogy föl kelljen vennie egy nehéz küzdelmet érzékszervei, idegrendszere és teste ellen. A magasabb tökéletességre törekvőknek azért az út itt is nyitva áll ; szerzetesrendek a szüzesség, szegénység és engedelmesség fogadalmával vannak a görög egyházban is.

A coelibatus igenis keresztülvihető és megvalósítható intézmény, de — nem minden embernél. A nőtlenségi fogadalmat nyugodt lélekkel csak azok tehetik le, akiknek rendkívül erős az akaratuk és különösen akiknek testi diszpozícióik, véralkatuk annyira nyugodt, hogy nem kell félniök előre nem látott kitörésektől. Az ilyen emberek azonban rendszerint csak kivételek és nagyon, nagyon kevesen vannak. *Sokkal kevesebben, mint a hány papra az egyháznak szüksége van.* Éppen ezért nem tartom indokoltnak azt a nagyfokú idegenkedést, melylyel a papok házassága iránt a vezető körök viseltetnek ; holott ez az intézmény a testvér görög egyházban igen jól bevált és egyáltalában nem okozott visszaéléseket.

A kizárólag testi, érzéki vágyon kívül a nő felé hajtja a férfit bizonyos lelki vonzalom is, mely különösen azoknál az embe-

reknél erős, akik eszmékért és eszmékben élnek. Nagy tévedés a férfi és a nő között pusztán testi relációkat látni. Ez igaz lehet olyan embereknél, akik más téren sem képesek az eszményekig fölemelkedni. De a finomabb lelkületű, fenkölt gondolkozású, poétikus hajlamú emberek nagy része — és ezek közül toborozza a papság a maga sorait, — többet lát a nőben érzéki vágyak eszközénél. Látja benne eszményeinek, érzéseinek, lelkének a felét. Ezeknek mondja az Úr:

Ha tettűs életeted
Zajában elnémúl az égi szó,
E gyöngé nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni.

Ezeket az embereket nem alacsonyítja le a nő szövetsége, hanem ellenkezőleg fölemeli. Erről az eszményi, plátói, lelki szerelemről így ír Fogazzaro: „Olyan emberek, kiket a katolikus egyház oltáraitra állított, szerettek így, minden érzékiségtől mentes szerelemmel és nem alacsonyítjuk le őket azáltal, hogy ezt megmondjuk. Semmi más érzés, még az anyai szeretet sem emeli föl az embert ennyire az Istenséghez. Isten ezt a szerelmet a saját dicsőségére teremtette. Nincs az a lendülete az imának, ami vágyóbban törne. Ő feléje, mint annak a két léleknek a fölmagasztosúltsága, akik szeretik egymást és egymásért elfojtanak minden érzéki vágyat és gyönyört s csak arra törekszenek, hogy egyesüljenek Ő velem az örökkévalóságban!”

Igaz, hogy amit itt Fogazzaro mond, az már poézis. De hány emberi lélek van, akinek poézis nélkül üres, kietlen, rideg az élet.

Vannak azután ismét mások, akiknek nem abnormálisan erős a nemi ösztönük, sem poétikus ábrándozásaik vagy más szóval gyöngeségük — nem hajtja őket ellenállhatatlan erővel a nő felé; de akik mégis elhibázottnak, üresnek találják az életet — egyedül. Ezen nem is lehet csodálkozni. Az ember társadalmi lény, s a társadalomnak egyetlen osztálya sem gyakorol rá akkora vonzerőt, mint éppen az az egy nő, akiben teste, lelke, érzéki világa kiegészül, fölolvad és fölmagasztosúl. Talán maguk sem tudnák megmondani, hogy mit keresnek a nőben; talán egyáltalában nem mozdítja elő érdekeiket a nő szövetsége; de azért vágyódnak utána, mert érzik, hogy csak együtt alkotnak egy egészet.

Madách Ádámja nagyon találóan mondja :

Oh nő, mi szűk, mi gyarló látköröd
S a büszke férfit épp ez vonzza hozzád.
Csak gyöngeség, mit az erő szerethet.

— — — — —
Eszem elég van nékem önmagamnak,
Erő s nagyságért nem kebledre hajlok,
Sem a tudásért; mindezt könyveimben
Sokkal jobban föllelhetem. Te csak
Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,
Rezgése szűmön végig áradozzon.
Akármit mondasz, mindegy; oh, ki kérdi:
Mit énekel a kis madár, azért
Édes sejtéssel halljuk hangjait.
Te csak virág légy, drága csecsebecs,
Haszontalan, de szép s ez érdeme.

A nő megvetése pogány gondolat. A pogányoknál teljes és föltétlen volt az atya uralma a családban és ott játszott csak a nő mint feleség és mint anya, alárendelt, rabszolga szerepet. De nem keresztény irányzat az, mely megveti a nőt és undorral fordul el a nemi élet minden nyilvánulásától. Ugyanaz a hang csendül meg ezekben az elméletekben, amit Madách Luciferének ajkairól hallunk, ki a bűnbeesés után gögösen rárivall Évára :

Te dőre asszony, mondd, mit kérkedel?
Fiad Édenben is bűnben fogamzott.
Az hoz földedre minden bút s nyomort.

Éva, mintha isteni intuíció hatása alatt állana, prófétai lélekkel, fönséges nyugalommal válaszol :

Há úgy akarja Isten, majd fogamzik
Más a nyomorban, aki eltörüli,
Testvériséget hozván a világra.

Azt a más valakit, akinek hivatása a nyomort eltörülni, Isten elküldötte. Ő eljött és megszentelte az Éva bűnös ágyékából származott utódokat. Mindenütt, a merre ment, hirdette az önmegtartóztatást, a szegénységet, a tisztaságot, s a nőiesség örök eszményképe gyanánt oda állított egy hófehér, kristálytisza, tündöklő jelenséget, ki tiszta szűz volt és szerető édes anya.

Ennek személyében magasztalta föl és szentelte meg a női nemet, a családi életet s a házasságot.